

Sosiaali- ja terveysministeriö/
Johtaja Kari Paaso
Hallitusneuvos Ismo Tuominen
kirjaamo.stm@stm.fi

Lausuntopyyntö STM075:00/2011

LAUSUNTO

30.9.2013

Olutliitto
Ölförbundet

Olutliitto ry kiittää mahdollisuudesta lausua arviomuistiosta ja lausuu seuraavaa:

Kyseenalaistamme keskustelun lain kiristämisen tarpeesta, koska alkoholin kulutus on vähentynyt jo kuuden vuoden ajan. Väitämme myös, että alkoholin haittoja voidaan vähentää tehokkaammin puuttamalla ongelmakäyttöön kuin vähentämällä kokonaiskulutusta.

Nuorten humalahakuinen juominen on ollut laskussa jo pitkään ja samaan aikaan Suomeen on kehittyössä mitä mainioin pienpanimo- ja erikoisolutkulttuuri. Tämä kaikki kertoo erittäin positiivisesta asennemuutoksesta olutkulttuurissamme.

Alkoholipolitiikka tarvitsee rakennemuutosta. Ministeriön muistio esittelee keinovalikoiman, joka on jo todettu aikansaeläneeksi ja toimimattomaksi. Aihetta itsekritiikkiin pitäisi olla runsaasti. Perinteiset alkoholipolitiikan sääntelykeinot ovat ajautuneet Suomessa umpikujaan.

Arviomuistiota on arvosteltu julkisuudessa vanhakantaisista näkemyksistä sekä yhteiskunnan liiallisesta yksinkertaistamisesta. Yhteiskunta ei ole mekanismi, joka muuttaa muotoaan, kun virkamies niin haluaa. Elämme globaalissa maailmassa, jossa vaihtoehtojamme rajaavat muun Euroopan ja maailman tekemät valinnat.

Alkoholin maahantuontiin liittyvän harmaan tuonnin seuranta tulee toteuttaa tavalla, jolla saadaan todellisia lukuja. Ehdotamme tämän vastuun siirtämistä THL:tä ja Valviralta tullille, jolla on parhaat edellytykset tilastoida matkustajatuonnin määrää.

Kun laki ei pysty täyttämään tavoitteitaan, mutta siitä koituu valtavasti haittaa, tulee lakia muuttaa. Alkoholipolitiikasta on tullut reviiirikamppailua, jossa alkoholitutkijat ja virkamiehet kynsin hampain pitävät kiinni makrotason teorioistaan. Me Olutliitossa uskomme, että juomakulttuurin muutos lähtee ruohonjuuritasolta. Nautintaa tulisi ohjata enemmän ravintoloihin ja laatuoluiden pariin sekä alkoholiveron tuottoja kohdistaa selkeämmin ongelmakäyttäjien auttamiseen.

Kokonaiskulutus on huono mittari kokonaishaitoille

Muistion alussa on esitelty kaavioina alkoholinkulutus vuodesta 1969 alkaen. Niiden tulkinta on varsin mustavalkoinen, ja pyrkii todistamaan että ns. keskioluen myynti päivittäistavarakaupoissa lisäsi kulutusta merkittävästi. Se, mistä unohdetaan kertoa, ovat taustalla vaikuttaneet yhteiskunnalliset muutokset sekä yli kolmekymmentä vuotta harjoitettu terveen juomakulttuurin tukahduttaminen ja ravintolaelämän voimakas sääntely kielloin ja rajoituksin.

Toinen ja keskeisempi ongelma syntyy, jos oletetaan alkoholin haittojen seuraavan liki suoraan kokonaiskulutusta. Toisin kuin usein ajatellaan kokonaiskulutuksen kasvusta ei välttämättä seuraa lisääntyneitä haittoja. Moniin haittoista vaikuttaa enemmän kulutuksen rakenne: missä alkoholi juodaan, kuinka vahvoina juomina se juodaan ja esimerkiksi minkä ikäisenä juominen aloitetaan. Tämän takia monessa maassa, joissa on Suomea vapaampi alkoholipolitiikka on kuitenkin vähemmän ongelmakulutusta ja haittoja.

Kieltolain historia näkyy yhä

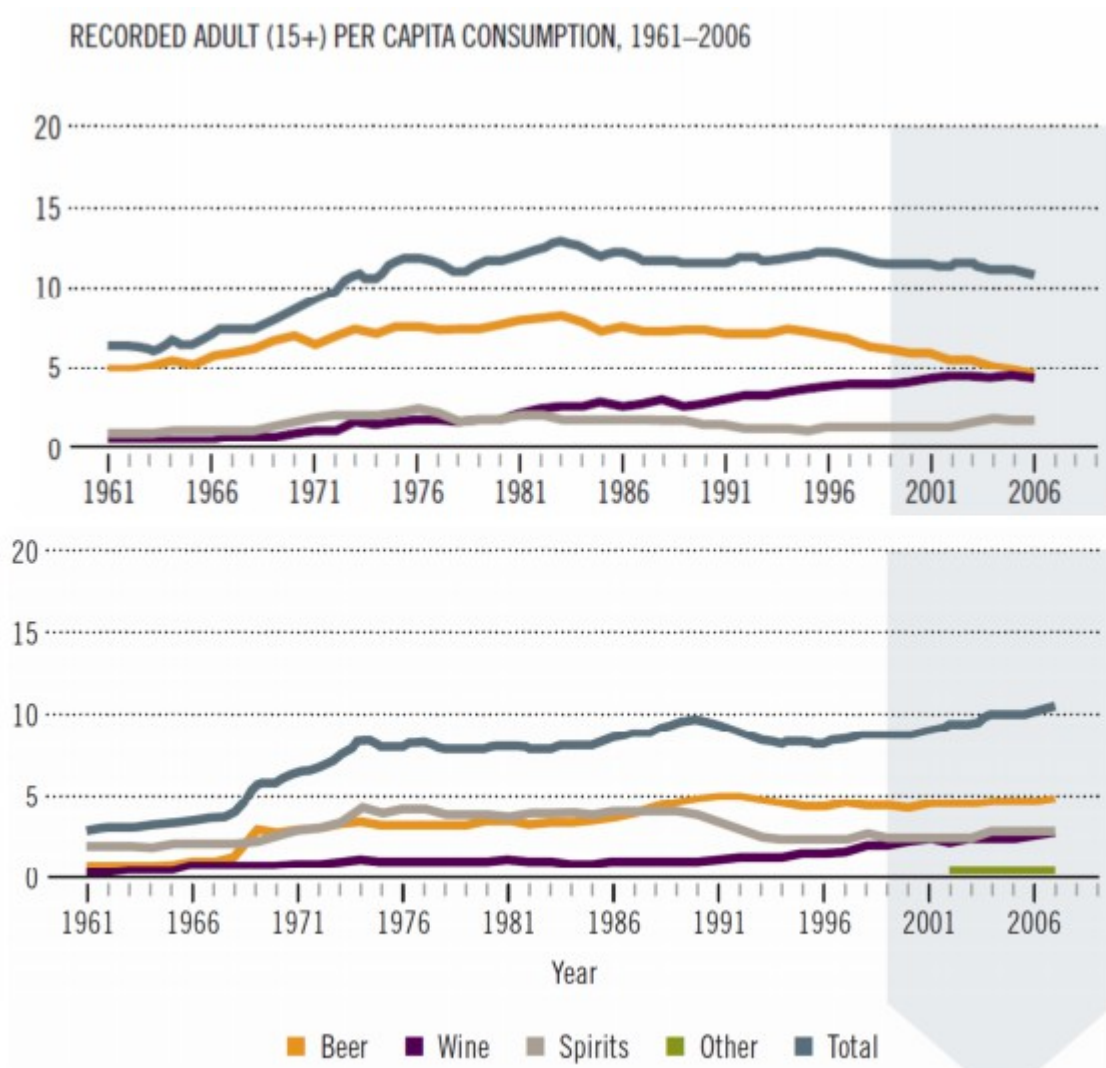
”Alkoholinkuluttajat ja sellaiset alkoholin käyttäjät, jotka ovat ajoittain tai usein humalassa, synnyttävät yhdessä siis lähes kaikki alkoholihaitat yhteiskunnassa. Tämä joukko on yli puolet suomalaisista. Selvä vähemmistö suomalaisista on raittiita tai sellaisia kohtuukäyttäjiä, jotka eivät aiheuta itselleen tai toisille ihmisille edes humalahaittojen riskejä”

Kieltolain taustalla ollut raittiusliike tuhosi Suomesta orastavan olutkulttuurin ja monipuolisen panimotoiminnan. Meille ei päässyt syntymään samanlaisia sosiaalisia tapaamispaikkoja, joita saksalaiset oluttuvat tai brittiläiset pubit edustavat. Sen sijaan saimme juomakulttuurin, jossa kirkas viina on pääosassa. Tuo viina on ollut Suomen valtion tislamaa ja myymää.

Kieltolaki ei myöskään loppunut vuoteen 1932. Raittiusliike piti kieltolain henkeä elossa vielä pitkälle 1970-luvulle. Monet maaseutukunnat olivat käytännössä kuivia. Vielä vuonna 1978 kymmenissä kunnissa oli keskioluen myynti kielletty. Ei ole siis ihme että juomakulttuurimme ei ole päässyt kehittymään.

Aika ennen vuotta 1969 ei ole alkoholinkäytön kultaista aikakautta vaan epäterve aikakausi, jonka vaikutukset näkyvät muun muassa suurten ikäluokkien alkoholiongelmina. On siis järjetöntä verrata 1960-luvun lopun kulutuslukuja vuoden 2013 vastaaviin. Luvut eivät kerro mitään taustalla vaikuttavista yhteiskunnallisista ja kulttuurillisista tekijöistä. Maaltamuutto kaupunkeihin, yhtenäiskulttuurin pirstaloituminen, kansalaisten vaurastuminen ja rajojen murtuminen Euroopassa ovat kaikki muovanneet nyky-yhteiskunnasta täysin erilaisen kuin mitä se oli 60-luvulla.

Kun vertailemme Suomen ja Tanskan vastaavia kulutuslukuja (Kuva 1) huomaamme että Suomen oluenkulutus ei ole mitenkään poikkeuksellista, päinvastoin. Herää kysymys miksi ministeriö ja THL ovat valinneet oluen alkoholiongelmien syntipukiksi?

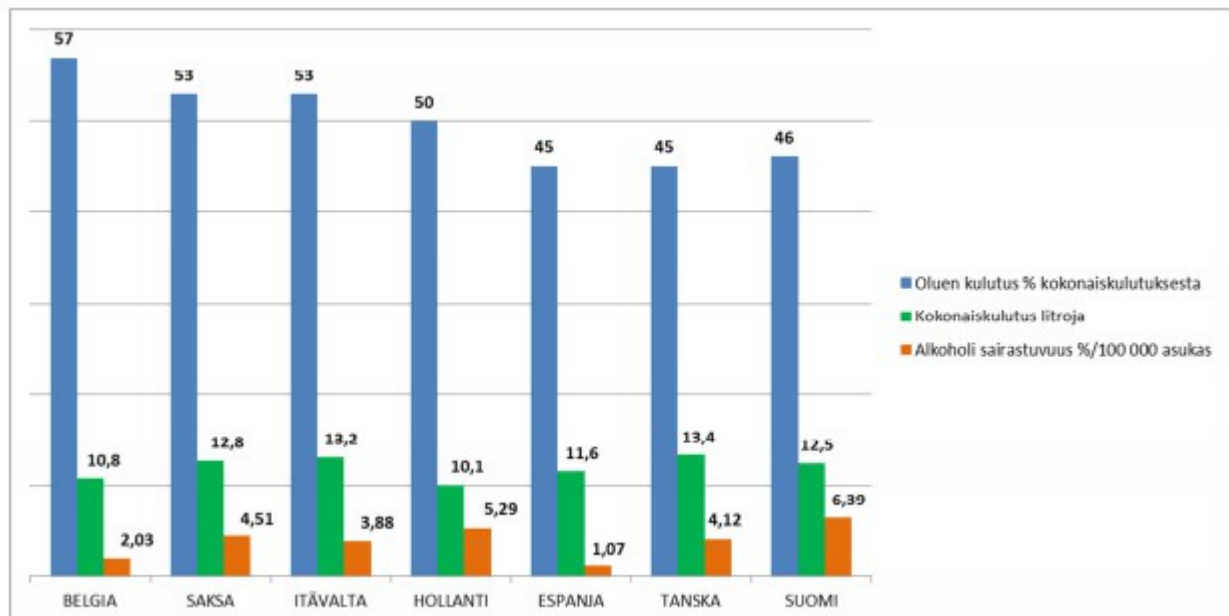
Kuva 1: Tanskan (ylh.) ja Suomen alkoholinkulutus vuodesta 1961 vuoteen 2006 (Lähde: WHO)

Harhaanjohtava teoria kokonaiskulutuksesta

”Alkoholihaittoihin voidaan toisin sanoen vaikuttaa kulutustasoa sääntelemällä.”

Oheinen kaavio (Kuva 2) vertailee alkoholin kokonaiskulutusta, oluenkulutusta ja alkoholisairastuvuutta seitsemässä maassa. Kokonaiskulutusteorian mukaan alkoholisairastuvuuden pitäisi seurata kokonaiskulutusta. Näin ei kuitenkaan ole. Syynä on, että kokonaiskulutusmalli yksinkertaistaa liikaa yhteiskunnan vaikutusta juomakulttuuriin.

WHO on myös riskiluokitellun maat niiden juomatapojen mukaan. Luokkia on yhdestä viiteen. Esimerkiksi Tanskan riskiluokka on kaksi ja Itävallan yksi. Suomen riskiluokka on kolme. Suomen osalta korkeisiin sairastuvuuslukuihin on siis syytä etsittävä muualta kuin kokonaiskulutuksesta.

Kuva 2: (Lähde WHO)

Kokonaiskulutuksen ja suurkuluttajien välillä on korrelaatio, koska ongelmakäyttäjät juovat suhteellisesti paljon enemmän kuin kohtuukäyttäjät. Suurkuluttajan yhdessä päivässä nauttima Koskenkorva-pullo kasvattaa kokonaiskulutusta, mutta tästä ei voida vetää sellaista johtopäätöstä että kokonaiskulutusta vähentämällä muutettaisiin näiden suurkuluttajien määrää.

Kokonaiskulutusmallia on kritisoitu useista eri syistä. Esimerkiksi maassa, jossa kulutus on 8 litraa asukasta kohden voi alkoholiongelmia olla huomattavasti enemmän kuin 10 litraa kuluttavassa maassa. Matala kokonaiskulutus ei takaa ongelmien vähentymistä, jos pieni suurkuluttajien joukko juo edelleen sen Koskenkorva-pullon päivässä. Miten voidaan siis perustella toimia, jolla jo nyt kohtuullisesti juova enemmistö pakotetaan juomaan vieläkin vähemmän? Ministeriön tavoite 8

litran kokonaiskulutuksesta ei siis välttämättä tarkoita, että alkoholikuolemat ja yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset vähenisivät.

Kokonaiskulutusmalliin on helppo vedota. Se tarjoaa näennäisesti helpon tavan puuttua suurkuluttajien ja alkoholistien juomiseen. Saatavuuden rajoittaminen ja alkoholiverojen korotus kuin taikaiskusta laskee kokonaiskulutusta. Samalla vastuun alkoholiongelmista voi näppärästi sysätä kohtuukäyttäjien ja alkoholielinkeinon niskoille. Ne monisyiset henkilökohtaiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset ongelmat, jotka johtavat alkoholiongelmiin voidaan poliittisella ja virkamiesten tasolla unohtaa.

Mitä tulisi mitata?

Kokonaiskulutus on siis väärä mittari. Jos alkoholin aiheuttamien sairauksien ja kuolleisuuden määrää yritetään vähentää, mittaukseen tulisi sisällyttää asioita myös muiden ministeriöiden alueelta.

Mittarissa pitäisi olla vähintään mukana valistustyön vaikutusten ja sosiaalisten tekijöiden (työttömyys, syrjäytyminen, asunnottomuus, alkoholismi ja mielenterveysongelmat) mittaaminen. Tuonnin määrästä olisi hyvä saada nykyistä luotettavampia mittaustuloksia. ”Alkoholiin kuolleiden” osalta olisi tärkeää tietää ainakin heidän ikänsä (ovatko todella työikäisiä), sosiaalinen tilanne (työssä/työtön), maantieteellinen sijainti ja muut sairaudet, jotka ovat osaltaan johtaneet kuolemaan.

Pelkkien alkoholihaittojen tutkiminen ja mittaaminen ovat vain osa totuutta. Myös kohtuullisesta alkoholinkäytön hyötyjä pitää mitata. Kohtuullisella alkoholinkäytöllä on ehkäisevä vaikutus esimerkiksi sydän- ja verisuonisairauksien sekä dementian osalta.

Haitoista valtaosa tai jopa kaikki olisivat estettävissä tehokkaalla valistustyöllä ja varhaisella puuttumisella päihteiden käytön taustalla oleviin ongelmiin. Kieltojen, rajoitusten ja hinnoittelun vaikutus alkoholipoliittisiin tavoitteisiin on luultavasti negatiivinen. Sillä luodaan kansalaisille mielikuva holhoamisesta, joka yleensä herättää vastareaktion kansan syvissä riveissä.

Sääntelyä vähentämällä muutoksia juomakulttuuriin

Suomi on kokeillut jo tarpeeksi tiukkaa alkoholipolitiikkaa. On jätettävä enemmän vastuuta yksilöille ja tyydyttävä pehmeisiin sääntelykeinoihin. Tällaisia ovat esimerkiksi alkoholin kevyempi verotus ravintoloissa yhdistettynä tarkempaan anniskelulain valvontaan.

Olutliitto esittää, että uusi laki sallisi kauppojen myydä alle 7-prosenttisia mietoja alkoholijuomia. Tämänhetkiselällä 4,7 tilavuusprosentin rajalla ei ole mitään järjellistä perustetta. Suuri määrä kotimaisia oluita on tällä hetkellä yhä kasvavan, laatua ja makua arvostavan kuluttajajoukon ulottumattomissa.

Reilukaan prosenttimuutos ei vaikuttaisi alkoholin kotimaiseen kulutukseen, sillä jo tällä hetkellä Alkon vahvojen oluiden myynti on olutkaupasta vain kaksi prosenttia. Vahvemmat oluet tapaavat myös olla hinnoiltaan korkeampia kuin ”keskikalja”, minkä takia ne eivät korvaa halpaoluita humalahakuisten ykkösvalintana eivätkä pahenna alkoholiongelmia.

Nostamalla reilusti kaupassa myytävien oluiden alkoholiprosenttirajaa valtiovalta pystyisi hillitsemään verotulojen karkaamista Viroon. Tämä olisi kansantalouden sekä rikollisuuden ehkäisemisen kannalta järkevääkin. Muutos parantaisi pienten panimoiden elinmahdollisuuksia tarjoamalla niille uusia myyntikanavia. Samalla parannettaisiin kotimaiseen viljaan ja työhön perustuvien lähituotteiden saatavuutta.

Me suomalaiset oluenystävät haluamme vihdoin nähdä viranomaisten ja lainsäätäjien ymmärtävän, että elintarvikesektorin ja juomakulttuurin tuulet puhaltavat paikallisten tuotteiden ja paikallisten tekijöiden suunnasta.

Saatavuuden rajoittaminen entisestään ei enää toimi

”Alkoholin kulutustilastojen tarkastelu osoittaa, että alkoholin myynti on viime vuosikymmeninä vähentynyt Alkoissa ja ravintoloissa. Ainoastaan päivittäistavarakaupoissa, kioskeissa ja huoltamoilla alkoholin myynti on lisääntynyt huomattavasti. Alkoholin kulutuksen alentamistavoitteen toteuttaminen voitaisiin toteuttaa esimerkiksi rajoittamalla alkoholijuomien vähittäismyynnin myyntiaikoja. Viimeistään välitarkastelussa tulisi arvioida mahdollisuudet muuttaa yleisessä vähittäismyynnissä olevien alkoholijuomien prosenttiraja nykyisestä 4,7 %:sta Ruotsissa käytössä olevaan 3,5 %:iin.”

Ministeriö on huolissaan siitä, että Alkon myynti on vähentynyt. Olutliiton mielestä vähentynyt myynti osoittaa että kuluttajat ovat tehneet omat päätökset siitä, mistä he haluavat oluensa ostaa. Ostopaikka ei saa olla poliitikkojen tai virkamiesten päätettävissä, vaan vapaassa maassa jokaisella on oltava oikeus valita ostopaikkansa.

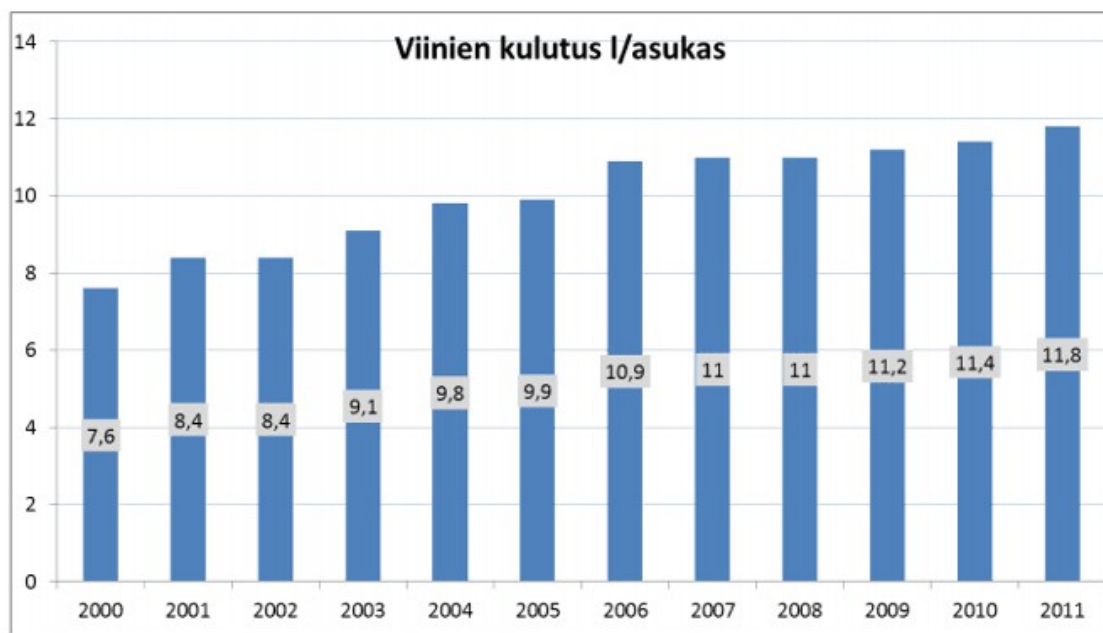
Monella tämä ostopaikka on Tallinnassa. Sieltä suomalainen voi ostaa marketista viinipullon, mutta saman ketjun kotimaisesta marketista ei voi. Moni kysyykin, miksi näin on ja samalla kyseenalaistaa Alkon olemassaolon. Ministeriö on itsekin myöntänyt, että valtion alkoholimonopoli voi olla olemassa vain niin kauan kuin sillä on kansalaisten tuki takana. Tämä tuki on nykyään varsin heppoinen.

Mikä on Alkon aseman kulutuksen rajoittajana? Alkon valikoimissa on tuoteryhmä, jonka kokonaiskulutus on kymmenessä vuodessa kasvanut liki 70 prosenttia. Tuo tuote on viinit. Koko viinivalikoiman myynnistä hanapakkausten osuus on jo 40 prosenttia.

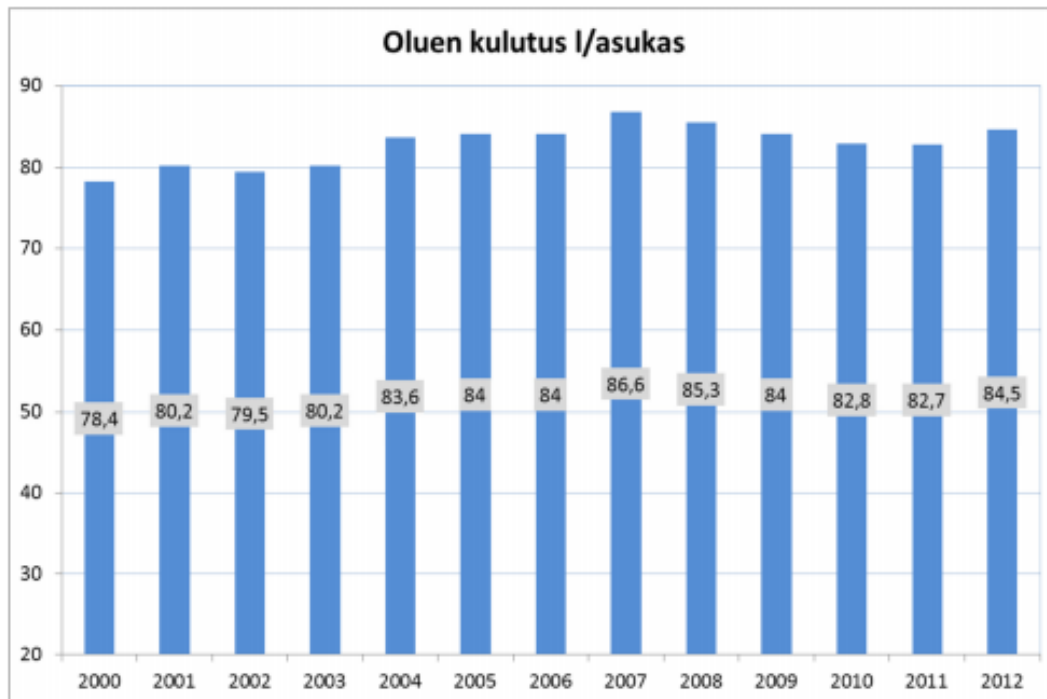
Miten Alkon rooli kulutuksen kasvun estäjänä on siis toteutunut? Aika heikosti voidaan todeta. Samaan aikaan kun viinien myynti on räjähtänyt on oluen kulutus pysynyt hyvin tasaisena (Kuvat 3 ja 4).

Olutliiton mielestä ei ole mitään syytä laskea vähittäismyynnin alkoholiprosenttirajaa. Laimentaminen ja rajoittaminen lisääisivät jo muutenkin suurta harmaata tuontia ja kotivalmistus nousisi taas suosioon. Myös pimeä myynti todennäköisesti lisääntyisi.

Olutliiton mielestä lakiin ei myöskään saa kirjata optiota vähittäismyynnin prosenttirajan laskemisesta. Se olisi kiristystä oluenkuluttajia kohtaan, vaikka kulutuksen kasvu on tapahtunut muissa juomaryhmissä. Laimentaminen nyky menetelmillä pilaisi oluen maun. Uuden valmistusmenetelmän käyttöönotto puolestaan maksaisi melkoisen määrän rahaa, jolloin pienpanimoilla ja suomalaisella olutkulttuurilla olisi jälleen uusi muuri kiivettävänä.

Kuva 3: (Lähde: Päihdetilastollinen vuosikirja 2012)

Kuva 4: (Lähde: Päihdetilastollinen vuosikirja 2012).

Saatavuutta lisäämällä lisää resursseja ongelmakäyttäjien auttamiseen

Olutliitto kannattaa mietojen alkoholijuomien saatavuuden lisäämistä nykyisestä. Emme usko, että pienpanimo-oluiden ulosmyyntioikeus tai nykyistä vahvempien oluiden myynti ”maitokaupoista” lisää ongelmakäyttöä. Vaikka alkoholin kokonaiskulutus luultavasti lisääntyisi, sen painopiste siirtyisi väkevistä enemmän mietoihin alkoholijuomiin.

Tällainen alkoholinkulutuksen rakennemuutos olisi Olutliiton mielestä jopa toivottava. Mietoja juodessaan yksilöllä on parempi ote humalatilastaan, ja hän aiheuttanee vähemmän haittaa itselleen, lähimmäisilleen tai tuntemattomille. Toisaalta väkevienkin harrastaja maistelee juomiaan – ei kittaa niitä humalahakuisesti. Kohtuullisuuden rajoissa pysyvällä alkoholinkäytöllä on useissa tutkimuksissa katsottu olevan lähinnä positiivisia terveysvaikutuksia.

On tärkeää huomata, että nykyistä vahvemman oluen päästäminen ruokakauppoihin lisää alkoholiveron tuottoa enemmän kuin ovat haittojen lisääntymisen välittömät kustannukset. Olutliitto ehdottaa, että tämä ylijäämä tulisi korvamerkitä alkoholin haittojen vähentämiseen ongelmakäyttäjiä auttamalla ja suurkulutusta valistuksella ehkäisemällä.

Syy juomisen aloittamiseen kotona ennen ravintolaan menoa ja sen jatkamiseen toisaalla ravintolan sulkeuduttua on alkoholin hinta. Tiputtamalla ravintolajuomien verotusta ja antamalla ravintoloiden olla auki myöhempään voidaan osaltaan huolehtia siitä, että juominen tapahtuu kontrolloidussa

ympäristössä. Vaarallisinta on alkoholi, joka juodaan sekä vahvana että yksin. Tämä lienee useimmiten ostettu Alkosta, rajan takaa tai verottomana.